

PROF. DR. AZMİ BİLGİN'İN ENÎSÜ'L-CELİS ADLI ESER ÜZERİNE*

Abdülhakim KILINÇ**

Geliş Tarihi: Kasım, 2017

Kabul Tarihi: Aralık, 2017

• Prof. Dr. Azmi BİLGİN'in Öz Geçmişi ve Eserleri:

1961 yılında Karaman'ın Sarıveliler kazasında doğan Azmi BİLGİN, 1982'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi.

Aynı Üniversitede yüksek lisans ve doktora çalışması yaptı. Hâlen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

BİLGİN, 1986-2017 yılları arasında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde müellif-redaktör olarak çalıştı.

24.01.2013-24.01.2016 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde müdürlük yaptı.

31.01.2013-29.07.2016 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu Üyeliği yaptı.

Foto 1: Prof. Dr. Azmi BİLGİN'e ait bir görüntü

* Azmi BİLGİN (2017). *Enîsü'l-Celis*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (ISBN: 978-9944-252-84-3).

** Öğretmen; Millî Eğitim Bakanlığı, abdulhakimkinc@gmail.com.

Prof. Dr. Azmi BİLGİN'in çalışmalarından bazıları şunlardır:

Kitapları: *Nazmü'l-hilâfiyyât Tercümesi, Terceme-i Pendnâme-i Attâr, Ümmî Sinan Divanı, Yunus Emre, Gülistan, Divân-ı Seyyid Nigârî, Enîsü'l-celîs, Bostan; Şemâil-i Şerif: Efendimiz'in [s.a.v.] Güzelliği ve Ahlakı; Türk Tasavvuf Edebiyatı Makaleleri.*

Makaleleri: "Aşkî'nin Manzumeleri"; "Cumhuriyet Döneminde Saray, Halk ve Tekke Edebiyatları Ayrımı"; "Dîvânü Lugâti't-Türk'teki Manzumelerin Tematik Açısından Divan Şiiriyle İlgisi"; "Gök Tanrısı Terimi Üzerine"; "Mevlana ve Çevresi"; "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı"; "Türk Tasavvuf Şiirinde 'Ölmeden Önce Ölme' Temi"; "Türk Tasavvuf Edebiyatı Literatürü"; "Tekke Edebiyatı Adlandırması Üzerine".

Ansiklopedi maddeleri (DİA): "İsmail Saib Sencer"; "İzzetî Mehmed Efendi"; "Karamanlı Nizâmî", "Muhâkemetü'l-lugateyn", "Nehcü'l-ferâdis", "Nesîmî", "Nigârî", "Osmanlılar-Tekke Şiiri", "Sinâniyye", "Tekke Edebiyatı"; "Thomsen, Vilhelm"; "Doerfer, Gerhard" (DİA EK-1); "Ergin, Muharrem" (DİA EK-1).

• **Prof. Dr. Azmi BİLGİN'in *Enîsü'l-Celîs* Adlı Eseri Üzerine:**

İnsan, içine doğduğu dünyayı, kâinatı ve yaşamı anlamlandırmak için büyük bir gayret sarf eder. Hayatı, toplumu, kâinatı ve varoluşu bir sistem etrafında toplamak istediği için, düzensiz gibi görünen pek çok olguya bir anlam yüklemeye çalışır. Bu da insanın kendisini anlamlı bir çevrede konumlandırmasını sağlar. Böylece düzensizliğin verdiği endişe, yerini güven duygusuna bırakır. Farabî, ideal devlet anlayışını dile getirdiği eserine varoluş ve kâinat düzeniyle başlar. Anlamsız ve düzensiz bir kâinatta ideal bir devlet modelinin gerçekleşmesi de mümkün değildir. İdeal devlet, ancak anlamlı bir varoluşun sonucudur.

Antik Yunan'dan itibaren birçok düşünür ideal bir devletin mümkün olup olmadığını, ideal devletin niteliklerini ve bu niteliklerin nasıl temin edileceğini tartışmışlardır. Tedvin Asrı'ndan itibaren İslam dünyasında da bu konuda ciddi eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. İslami değerlerin Yunan felsefesinin araçları ile dile getirildiği bu eserler, doğal olarak dinî felsefî bir yapı arz eder. Aklî, naklî ve ahlaki deliller ışığında bir devletin nasıl yapılması gerektiği, yöneticinin bu devletteki rolü ve nitelikleri ele alınır. İnsan mutluluğunun peşinde olan bu çalışmalar, mutluluğun çevreden ve toplumdan bağımsız olmadığını ortaya koyar.

Orta Çağ'da devletin lider etrafında yapılandığı düşünülürse siyasetname türü eserlerde neden yönetici üzerinde yoğunlaşıldığı anlaşılır. İslam'ın yayıldığı coğrafyalarda yazılan siyasetname türü birçok eser, yöneticinin iyi ve adil olmasını temin etmek gibi bir amaç güder. Padişah; adaleti, gücü, bilgiyi, zenginliği, yüceliği ve iyiliği şahsında birleştirir. Sahip olduğu niteliklerin her birinin dengeleyici bir misyonu vardır.

Arapça kaleme alınmış olan ve Hacı b. İsmail Tebrîzî tarafından Farsçaya tercüme edilen Enîsü'l-celîs II. Murad'ın isteği ile Kasım b. Seydî el-Hâfîz Ankaravî tarafından Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Eser, Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN Hoca'nın titiz çalışması ile tenkitli metin olarak yayımlanmıştır. Çalışma temel olarak Önsöz, Giriş, Tenkitli Metin, Kaynakça ve Tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır.

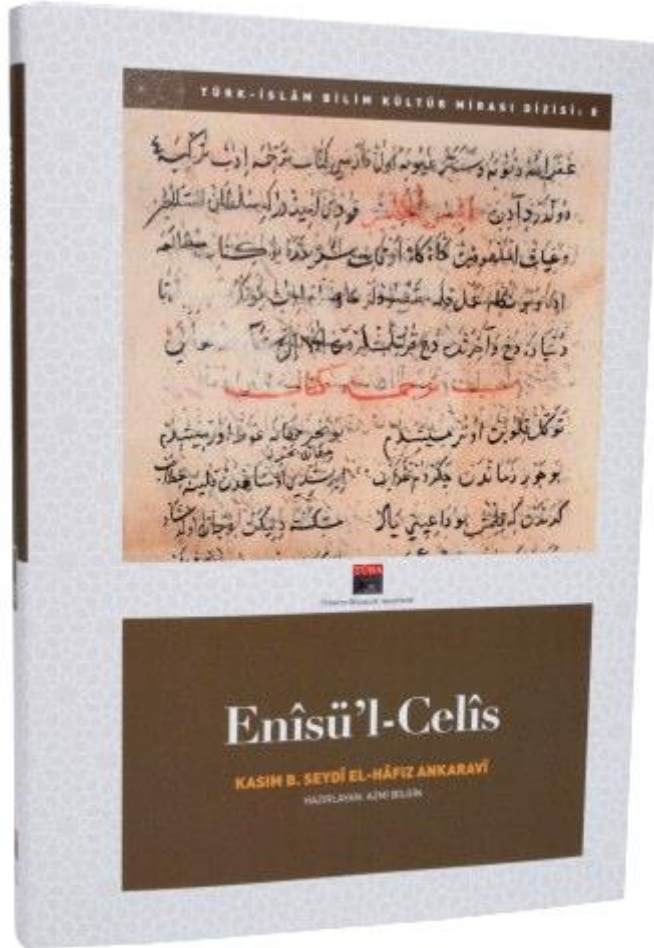

Foto 2: *Enîsü'l-Celîs* adlı kitabın kapak görüntüsü

Giriş kısmında; eserin yazıldığı yüzyıla kadar siyasetnameler ve Türk kültüründeki yeri, Enîsü'l-celîs ve mütercimi, eserin Türkçeye çevrilmesi, nüshalar, nüshaların imla ve dil özellikleri, eserin bölümleri, muhtevası ve eserde yer alan başlıca siyasetname konuları hakkında bilgi verilmiştir.

Siyasetnamenin tanımı ve içeriği üzerinde durulan ilk başlıkta Antik Yunan'dan 15. yüzyıla kadar İslam ve Türk dünyasında siyasetname türü hakkında bilgi verilmiştir. Siyasetname türünün iki farklı örneği olduğunu vurgulayan yazar, bunlardan birincisinin devlet yönetimi üzerine odaklandığını ikincisinin hükümdara öğüt vermek ve yapacakları işlerde

onlara yol göstermek gibi konularda yazıldığını belirtir. Birinci tür siyasetnameler daha çok nazari bir niteliğe sahipken ikinciler pratik hedefler doğrultusunda şekillenir. İslam ve Türk dünyasında kaleme alınmış siyasetnamelerin büyük bir çoğunluğu ikinci gruba girmektedir. Bu nitelikleriyle de ahlaki birer eser sayılabilirler.

Siyasetnamelerde fıkıh, kelâm, tarih, felsefe, tefsir, hadis ve edep kitaplarından faydalanılarak hükümdara öğütlerde bulunulmuştur. Bu öğütlerin büyük bir bölümü dinî temellere dayanır. Zaman zaman hikâyelerden faydalanılsa da esas bünyeyi Kur'an-ı Kerim ve hadislerin koyduğu ilkeler ile Asr-ı Saadet, Raşit Halifeler ve sonraki halifelerin uygulamaları oluşturur.

II. Murad'ın isteği üzerine 1421-1451 tarihleri arasında tercüme edilen Enîsü'l-celîs, mensur olarak kaleme alınmış olmasına rağmen manzum parçalar da içermektedir. “Tercüme sebebinin anlatıldığı 17, tevhid başlığı ile 8, Allah'ın yüceliğini ve Hz. Peygamber'in üstünlüklerini dile getiren 15, II. Murad'ın mehdiyle ilgili 17 beyitlik müstakil şiirlerden başka...” konuyla ilgili manzum parçalar da bulunmaktadır. Müellif konuyu sıkıcılıktan kurtarmak için şiirler dışında konular arasında hikâyeler anlatmış, söylediklerini ayet, hadis ve geçmişteki idarecilerin uygulamaları ile desteklemiştir.

Azmi BİLGİN Hoca, eseri iki nüshayı karşılaştırmak sureti ile kurmuştur. Nüshalardan birincisi Mayıs 1456 tarihinde istinsah edilmiştir. Bu nüsha araştırmacının kendi özel kütüphanesinde bulunmaktadır. İkinci nüsha Berlin Kraliyet Ktp. Nr. 256'da kayıtlıdır. Yazmada ketebe kaydı olmadığı için bu nüshanın istinsah tarihi belli değildir. Sayın Azmi BİLGİN'in özel kütüphanesinde bulunan nüshanın istinsah tarihinin, eserin tercüme tarihine yakınlığı doğru metin tespiti için önemlidir. Bununla beraber eser hazırlanırken tenkitli metin hazırlama ilkeleri göz önünde bulundurulmuş, ilk nüshanın eksikleri ikinci nüsha ile giderilmeye çalışılmıştır. Birinci nüsha esas alınmasına rağmen ikinci nüshanın sağladığı doğru okumalar da metne yansıtılmış farklılıklar aparatta verilmiştir.

Eser, 29 fasıldan oluşmuştur. Burada bütün fasılların üzerinde durmamız mümkün değildir. Ancak fasılların bahsettiği konulardan kısa başlıklar hâlinde bahsedebiliriz. Eser; din yolunun esasları, adaletin önemi, saltanatın Allah'ın takdiri olduğu, padişahlara itaatin gerekli olduğu, Allah'ın rahmetinin İslam sultanına inmesi, İslam sultanının canının yüceliği, canın özellikleri, idrak melekeleri, Hz. Peygamber'in yüceliği, Hz. Peygamber'in üstün vasıfları, tövbenin önemi, ahiret hayatı, istişarenin önemi, insanın yaratılışı, padişahın kötü kişileri çevresinden uzaklaştırmasının önemi, hükümdarın devlet yönetimindeki araçları, yöneticinin vasıfları, âlimlerin ve ilmin değerini bilmenin gerekliliği, her şeyin Allah'ın kudreti, emri ve isteği altında olması, Hz. Peygamber'e uymanın önemi gibi meseleler etrafında kurulmuştur.

Türk İslam geleneğindeki diğer siyasetnamelerde olduğu gibi *Enîsü'l-celis*'in esas üzerinde durduğu kavram adalettir. Adalet, bir hükümdarın sahip olması gereken en önemli niteliktir. Adalet, hükümdarı hem Allah'ın hem de insanların katında yüceltir. Hükümdarın ve devletin meşruiyeti adaletle sağlamıştır. Zulüm, adaletle izale edilmiş olur. Böylece hem Allah'ın hem de halkın öfkesini doğuran zulümden uzaklaşmış olunur. Hükümdar adaletle yücelir, zulümle alçalır.

Esere göre hükümdar, Allah'ın ihsanına nail olan kişidir. Saltanat Allah'ın ona lütfudur. Bu bakış açısında, sultan Allah'ın lütfuna mazhar olması bakımından yüceltilir. Sahip olduğu makamın Allah'tan gelmesi bakımından da uyarılmış olur. Buradan hareketle Allah'ın kudreti padişah tarafından sürekli göz önünde bulundurulmalıdır. Bu makamın kendisine nereden geldiğini aklından çıkarmamalıdır.

Allah tarafından kendisine makam verilen sultan, onun dünyadaki gölgesidir. Onun buyruğu Peygamber'in ve Allah'ın buyruğuna eş kılınmıştır. Allah tarafından kendisine verilen makamdan değer kazanan sultanın insan üzerindeki hâkimiyeti Allah'ın bu ihsanından kaynaklanır. Sultanın canı değerlidir, azizdir ve yücedir. Sultanın canı meleklerden ve ruhani varlıklardan üstündür.

Allah sultana devlet hazinesini, kamçıyı ve kılıcı vermiştir. Bunlar yönetimin en önemli mekanizmalarıdır. Kamçı ve kılıç adaleti temin eder, suçlulara ve masumlara hak ettikleri ancak bunlarla ulaştırılır. Fetihlere bunlarla çıkılır. Müslüman olmayan beldeler, İslam beldesine bunlarla dâhil edilir. Ekonomik güç, devletin devamlılığı için önemlidir. Sultan bu gücünü acizlere cömertlik yaparak gösterir.

Âlimlerle ve iyi kalpli insanlarla istişare yapmak sultanın asla vazgeçmemesi gereken uygulamalardandır. Kötü niyetli insanlar yönetimden ve sultanın çevresinden uzaklaştırılmalıdır. Bunların yaptıkları sultana mal edileceği için sultan yapmadığı kötülüklerden mesul olur.

Azmi BİLGİN Hoca, inceleme kısmında eserde örnek olarak anlatılan kıssaların da kısa özetini sunmuştur. Kıssalar; Hz. Süleyman'a uyku ile ilgili verilen ders, gemide bulunduğu yeri delmeye çalışanlar, Hz. Ömer ve harap olan köprü, Hz. Ömer ve Nil nehri, Hz. Ali ve ona tanrılık isnat eden kişi, Bayezid-i Bestâmî, Ebû Said Ebû'l-Hayr ve mezbelelik, Harun Reşid ve Şakîk-i Belhî, Harun Reşid Arafat'ta, Ebû'l-Hasen-i Nûrî'nin aydınlığı, Rumlu ve Çinli Nakkaşlar, Halifeliği terk eden hükümdar, Halife ve remilci gibi başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Kıssaların İslam büyüklerinden seçilmesi, metnin dinî ahlaki yönüne de işaret etmektedir.

İnceleme bölümünün sonunda, bazı terimlerin anlamlarını içeren küçük bir kısım bulunmaktadır. Metin içerisindeki kavramların doğru anlaşılmasına katkıda bulunan bu kısımda kelimelerin anlamları metinden hareketle ortaya konmuştur.

Yukarıda sıralanan nitelikleriyle şüphesiz ki eser önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bilimsel bir bakışla ve titiz bir yaklaşımla hazırlanan eser, siyasetname geleneğinin halkalarından birinin daha günümüze aktarılması bakımından önemlidir. Devlet kurmuş, yönetmiş ve genişletmiş bu toplum; devlet, devletin nitelikleri, yöneticinin vasıfları üzerinde düşünce de üretmiştir. Hükümdara halkı nezdinde geniş yetkiler tanınmış fakat bu yetkiler ahlaki ve dinî ilkelerle sınırlandırılmıştır. Hükümdar, kendi üzerine düşeni yaptığında sevilmiş ve yüceltilmiş, sınırları aştığında ise yerilmiş ve kınanmıştır. Tanıtığımız eser, toplumun özlem ve beklentilerini de göstermesi bakımından incelenmeye değerdir. Eserin tenkitli metni 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından yayımlanmış olsa da TÜBA'nın Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi'nden çıkan bu neşrinde tenkitli metin yeniden gözden geçirilmiş, daha önceki yayımda gözden kaçan yanlışlar düzeltilmiş, Giriş bölümüne, kaynakçaya yeni ilavelerde bulunulmuştur. Ayrıca eserin tenkitli metninde esas alınan yazma nüshanın tıpkıbasımı da bu yeni neşirde verilmiştir.

Hocamız Prof. Dr. Azmi BİLGİN'i bu değerli eserinden dolayı kutlar; yeni çalışmalarını sabırsızlıkla beklediğimizi bildiririz.